

Рецензії

ЛІТОПИС ШЕВЧЕНКОВОГО ЖИТТЯ

Жур П.В. Труди і дні Кобзаря: Літопис життя і творчості Т.Г. Шевченка / Вст. стаття М.М. Павлюка. — К.: Дніпро, 2003. — 520 с. (Сер. "Бібліотека Шевченківського комітету").

Після хвилі досліджень наприкінці дев'яностих років, відверто альтернативних академічному шевченкознавству, останнім часом можна констатувати симптоматичне повернення до кращих вітчизняних філологічних традицій, позначене виходом таких праць, як-от: "Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка" В. Смілянської і Н. Чамати (2000), "Доля — Los — Судьба: Шевченко і польські та російські романтики" Є. Нахліка (2004), "Тарас Шевченко: імператив України..." Ю. Барабаша (2004) та ін. Сьогодні все ще відчутна потреба у студіях документального плану: не секрет, що, попри тривалу дослідницьку роботу, досі не маємо повної шевченківської бібліографії, не всі документи, які стосуються Шевченка, розшукано й опубліковано, хоча за ці десятиліття й тут зроблено було чимало.

Нині можна з прикрістю констатувати, скажімо, відсутність синтетичного огляду життєвого шляху і творчості Шевченка, а те, що потреба в такій літературі існує, засвідчує чергове видання монографії П.Зайцева "Життя Тараса Шевченка", яка, певна річ, потребує задокументованих посилань на джерела, брак яких ускладнює користування нею сьогодні. Загалом нині помітно зріс інтерес до фактографічних, опертих на джерельну базу досліджень, — без довільних припущень та гіпотез.

Саме такий жанр дослідження демонструє фундаментальна праця Петра Жура — поважний літопис, у якому на основі документальних джерел зафіксовано мало не кожен день життя Шевченка. Це дослідження, без перебільшення, можна вважати

базовим для підготовки багатьох статей "Шевченківської енциклопедії", до нього звертаються не тільки науковці, а й усі, хто працює у галузі викладання і вивчення творчості Кобзаря.

Згадана книжка — підсумок багатолітньої дослідницької праці П. Жура. Непростим був шлях її до друку, але й після виходу у світ 1996 р. у Люберцях Московської області, вона не могла стати приступною кожному, кому була потрібна. Отже, виникла нагальна потреба її перекладу українською й видання в Україні масовим тиражем. Наукова редакція українського перекладу здійснена М. Павлюком та В. Судак, завдяки зусиллям яких праця П. Жура відповідає реаліям сучасного літературознавства: наявність публікації літературної спадщини Шевченка у Повному зібранні творів, а також публікація за останні роки низки монографій і статей.

Зіставлення російського й українського видань засвідчує, що український варіант аж ніяк не обмежується лише перекладом: у його основі — копітка робота з усунення низки прикрих неточностей (не завжди з вини автора), помилок, окремих пропусків тощо. Зокрема, всі посилання на поетичні твори Шевченка та коментарі до них зроблено вже за Повним зібранням творів у 12 томах, тобто редактори скоригували цілий пласт інформації літопису, орієнтуючись на велику текстологічну й коментаторську роботу, виконану при підготовці Повного зібрання творів, усунувши таким чином з українського варіанта монографії застарілу інформацію.

Завдяки тому, що епістолярій цитується за останнім (1993 року) виданням також

Слово і Час. 2005. №10

усунуто низку неточностей. Зокрема, це стосується датування деяких листів до поета. Лист Василя і Федора Лазаревських до Шевченка П. Жур датував січнем 1848 р.; насправді його було написано в жовтні 1847 р., до того ж там йшлося не про “прилінійних козаків”, а про киргизів — тобто казахів. Що ж до згадуваної П. Журом “казашки Каті”, — давно доведено, що вона була уральською козачкою. Лист В. Рєпніної, в якому вона сповіщає Шевченка про смерть свого батька, обмежено хронологічними рамками 10.01 — 22.02.1845, а не 7.01 — 22.04.1845, як вважали раніше. Усунуто помилку “Шевченківського словника”, в якому лист Г. Квітки-Основ’яненка до Шевченка про підготовку альманаху “Молодик” було датовано 21.12.1841, тоді як справжня дата — 21.11.1841. Лист П. Куліша до Шевченка, в якому той обіцяє підтримку в роботі над виданням “Живописной Украины”, датований не 5 липня 1844, як у російському варіанті, а 5 червня 1844 року. Упорядники перекладу замінили деякі посилання на “Шевченківський словник” посиланнями на першоджерела, що, без сумніву, більш відповідає науковому виданню.

Наведемо також кілька суттєвих уточнень та доповнень. До літопису внесено ряд фактів, що стосуються, зокрема, мистецької спадщини Шевченка. Наприклад, доповнено, що у квітні 1843 року передплатникам розіслано 2-й випуск “Истории Суворова”, де було вміщено 12 ілюстрацій Шевченка (с. 85). В багатьох випадках зазначено, що листи, документи, чи малюнки не збереглися, при посиланні на архівні матеріали вказано сучасну назву архіву, номер фонду, одиницю зберігання, аркуш (наприклад, “Записки і щоденник А. Бутакіна” в Інституті рукописів НБУВ). Це, зрозуміло, полегшує дослідницьку роботу. Подекуди посилання на рукописи супроводжено вказівкою на друковані джерела: приміром, лист Д. Мордовцева, який П. Жур цитує за рукописом, опублікований у “Листах до Шевченка”.

Доповнено український переклад і деякими суттєвими деталями: скажімо, згадано, що П. Куліша у справі Кирило-Мефодіївського товариства було заарештовано у Варшаві; багатозначний постскриптим у листі Шевченка до О.І. Хропаля від 26.11.1859 (“Як побачите Т[абачнико]ва, то заплуйте йому всю його собачу морду.

[...] Другим разом я вам напишу, що він хотів зо мною зробити”) прояснено — йшлося про вимогу справника, щоб Шевченко написав його портрет на повен зріст; підписання Олександром II маніфесту 19 лютого 1861 року про звільнення селян від кріпосної залежності супроводжено важливою вказівкою на те, що його опублікування було відкладено до початку посту, тобто Шевченко про це вже не дізнався. Повідомлення про те, що статтю Шевченка про К.Піунову було надіслано, крім “Нижегородских губернских ведомостей”, також у “Московские ведомости”, доповнено інформацією про дату публікації — 11.08.1858 р. До повідомлення від 20.10.1860 виправлено бібліографічне посилання — “Русский библиофил” не 1860, а 1914 року.

Редактори усунули також низку інших прикрих недоглядів. Як відомо, Шевченко народився не в Кирилівці, як твердив П. Жур, а в Моринцях. 29 січня 1844 р. Шевченко зустрівся не з М.А. Маркевичем, а М.О. Максимовичем. 9 травня 1848 р. у листі до А.І. Лизогуба, дякуючи за надісланий папір, Шевченко лише сподівається, що йому буде дозволено малювати, а не повідомляє, ніби вже отримав такий дозвіл. Знято кілька помилкових тверджень; зокрема: про те, що 24–25 липня 1859 р. Шевченка в Мошнах відвідав М.О. Максимович, хоча сам Максимович свідчить, що з Шевченком вони там не бачилися. Вилучено й гіпотезу Л. Большакова, від якої він сам відмовився у своїй останній праці, про те, що згадуваний у листах Ф. Лазаревського до поета якийсь “Безсеребреник” (без розкриття його імені) — це нібито генерал-майор Л. Федяєв, який 3 липня 1849 р. відвідав шхуну “Константин”. У П.Жура помилково занотовано, начебто в листі від 10.04.1855 до Бр. Залеського Шевченко просив у нього перший і другий томи “Творів Бельського”, тоді як насправді мовилося про твори Богдана Залеського. У листі І. Тургенєва до Марка Вовчка від 19 червня 1859 р. йшлося не про М. Костомарова, як помилково зазначено в монографії, а про Д. Каменецького. Надісланий Шевченкові В. Рєпніною твір М. Гоголя звався “Выбранные места из переписки с друзьями”, а не “Избранные...”. Гоголь був похований у Даниловому, а не Симонівому монастирі, 23 лютого 1861 року в

газеті “Северная пчела” опубліковано лист до видавця за підписом “Горожанин С.” із негативним відгуком на “Грамотку” П. Куліша, який П. Жур безпідставно приписав Шевченкові.

В українському перекладі слушно скорочено надто великі за обсягом цитати з багато разів видаваного “Щоденника” та листів Шевченка. А головне — додано іменний покажчик, що робить дослідження зручнішим у користуванні.

Виправлено також низку друкарських помилок, помилок у деяких прізвищах, що сталися, очевидно, через коректорські недогляди (так, О.М. Бодяньського названо “Водяньським” і т.д.). Поліпшено також поліграфічне оформлення видання: вгорі на кожній сторінці вказано рік, що його події тут викладено.

Все вищесказане дає підстави для твердження, що видання цінної праці П. Жура українською мовою помітно вдосконалило її зміст згідно з сучасними досягненнями шевченкознавства. Наведений не повний, але, гадаємо, достатньо красномовний перелік змін, внесених редакторами, в жодному разі не применшує подвижницьку працю П. Жура, а лише наголошує на перевагах українського видання, зокрема його джерелознавчу цінність. Стислу характеристику багатогранної діяльності петербурзького шевченкознавця зацікавлений читач знайде у передмові Миколи Павлюка: в ній наголошено на численних відкриттях дослідника в галузі біографічного шевченкознавства та його важливих знахідках.

Олександр Боронь

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

***З його духа печаттю... Шевченкознавчі студії: Збірка статей
/ Відп. редактор Є.М. Прісовський. — Одеса: Астропринт, 2004. — 132с.***

Літературознавча збірка з промовистою назвою, взятою з поеми Івана Франка “Мойсей”, “З його духа печаттю... (Шевченкознавчі студії)” — це підсумок копіткого багаторічного дослідження кафедрою української літератури Одеського національного університету імені І.І. Мечникова теми “Тарас Шевченко й загальнолюдські ідеали”.

У книжці, яка складається з 12 великих статей, всебічно розглянуто глибинні проблеми життя і творчості поета: проблеми внутрішньої свободи, нерозривної єдності національно-патріотичного й загальнолюдського начал, морально-етичного звучання творчості Т. Шевченка, українських народних та християнських традицій у ній, філософії його лірики, внутрішнього психологізму його повістей, високої майстерності драматургії, багатства жанрового мислення письменника, зв’язків творчості великого Кобзаря з європейськими літературами.

Книжку відкриває ґрунтовна розвідка Євгена Прісовського “Т. Г. Шевченко й націо-

нальна, громадянська, людська самосвідомість народу та особистості”, яка являє собою нове прочитання поезії Тараса Шевченка. Автор дослідження переконливо, багатьма прикладами підтверджує думку про те, що Шевченко — патріот, зрозумілий не тільки українцям, а й усьому слов’янському світові та кожному мешканцеві Землі, бо ж сама ідея патріотизму несе в собі й інтернаціональний, і загальнолюдський зміст.

Поняття “свобода”, поняття “загальнолюдське”, наголошує Євген Прісовський, Т. Шевченко трактував відповідно до своїх ідей непохитності, гордості й мужності революціонера та загалом людини перед лицем будь-якого деспота. Для нього свобода внутрішня, свобода почувати, мислити й діяти так, як наказує совість, — вища від зовнішньої свободи, життя на волі, якщо це життя залежить від підлабузництва, пристосовництва, багатства, що перетворює людину на свого раба, коли людина вми-

Слово і Час. 2005. №10